



ТЕМА 3. НАЦІОНАЛЬНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ МОДЕЛІ ЗЕЛЕНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇН ЄС

- 3.1. Сучасні типи національних моделей зеленої економіки в Європейському Союзі**
- 3.2. Відмінні риси країн ЄС щодо реалізації стратегій переходу до креативної та циркулярної економіки**
- 3.3. Імператив низьковуглецевості в політиці країн ЄС щодо Зеленої угоди (Green Deal)**
- 3.4. Сфери реалізації зеленого бізнесу в країнах ЄС**

1

***Ключові слова:** моделі зеленої економіки; екологічна культура; управління якістю; зелені трансформації; суспільні цінності; зелена інфраструктура; креативна економіка; циркулярна економіка; інтелектуальна власність; інновації; відновлювальні джерела енергії; низьковуглецева економіка; зелений бізнес*

3.1. Сучасні типи національних моделей зеленої економіки в Європейському Союзі

Чинна нині **типізація національних моделей зеленої економіки** базується, головним чином, на критеріях щодо:

- ефективності та сталості (екологічності) ресурсоспоживання,
- домінуючих у державах механізмах захисту природного капіталу і ресурсного забезпечення розвитку зеленої економіки, а також
- пануючого у суспільстві інструментарію соціальної інклюзії.

Усі зазначені критерії перебувають у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності

Для ЄС характерні РИНКОВА МОДЕЛЬ

та більш «просунута» – ІДЕАЛІСТИЧНА МОДЕЛЬ

Модель розбудови зеленої економіки, яка відбиває існуючі міжкраїнові і міжрегіональні диференціації – це ринкова модель

- Ця модель набула найбільшого поширення у таких країнах ЄС, як Нідерланди, Франція, Німеччина, Великобританія (до її виходу з ЄС).

Ключові відмітні характеристики ринкової моделі розбудови зеленої економіки:

- **високий суспільний запит на екологічні інновації** та загалом високий рівень сформованої у суспільстві екологічної культури та управління природним капіталом;
- **неухильно спадаючі вуглецевий слід та матеріалосмність** виробничих процесів за одночасного зростання рівня їх енергоефективності та якості чинних систем управління відходами;
- утримання державами **глобального лідерства у впровадженні моделей управління якістю**;
- **висока ефективність національних економічних політик** та якісних кондицій освітньої, наукової, медичної, культурної, спортивної та соціальної інфраструктури;
- чітко виражена націленість національних економічних стратегій **на зелені трансформаційні зміни.**

Джерела зеленого зростання для ринкової моделі розбудови зеленої економіки:

1. Підвищення продуктивності суспільної праці за рахунок *ефективнішого ресурсоспоживання*
2. Стимулювання екоінноваційних розробок, спрямованих на розв'язання найгостріших екологічних проблем
3. Диверсифікація ринків та створення нових робочих місць у зеленому секторі економіки *за рахунок зростання суспільного попиту на зелені* технології, товари і послуги;
4. Нарощування масштабів зеленого інвестування
5. Стабільність макроекономічних умов в т.ч. зниження волатильності цін на ресурси;
6. Диверсифікація джерел ресурсів (включаючи людський), брак яких спричиняє високу ціну інвестиційного капіталу
7. Усунення дисбалансів у природних системах як запорука нівелювання ризиків, пов'язаних з кліматичними змінами

Ринкова модель зеленої економіки характеризується поширенням цілої низки *адміністративних заборон, норм, правил і стандартів*.

Директивне визначення цілей сталого розвитку – насамперед через реалізацію **стратегії переробки та захоронення відходів**, що включає, зокрема, заходи щодо:

- спрямування на період до 2030 р. не менше 60% пакувальних матеріалів на перероблення пакування харчів, паперу і картону
- спрямування до 2030 р. не менше 65% муніципальних відходів на перероблення
- спрямування до 2040 р. не більше 10% муніципальних відходів на захоронення у землі

Ідеалістичну модель зеленої економіки характеризує найбільш повне спирання на принципи сталого розвитку, за якого пріоритетного значення набуває *якість розвитку, а не власне економічне зростання* (які чітко розмежовуються) т.зв. “Decoupling”

Ідеалістична модель отримала найбільшого поширення у країнах скандинавського поясу (зокрема: в Данії, Швеції, Фінляндії), а також в Австрії, на Мальті

Головні риси ідеалістичної моделі зеленої економіки:

- висока частка третинного*, четвертинного* та п'ятиного* секторів економіки (понад 2/3 ВВП і зайнятості робочої сили)
- висока питома частка ВВП і (ВВП на одну особу), які перерозподіляються через держ. бюджет (*роль державного регулювання*)
- зріла модель розвитку екологічної культури, суспільних цінностей та практики державного і корпоративного управління природним капіталом в якості *ключових драйверів соціально-економічного розвитку*
- інтегрованість чинних моделей управління якістю у національні економічні політики, висока ефективність функціонування освітньої, наукової, медичної, культурної, спортивної та соціальної інфраструктури
- відносно низькі вуглецевий слід, енерго- та матеріаломісткість суспільного виробництва
- високий рівень енергоефективності та результативності системи *управління відходами*

3.2. Відмінні риси країн ЄС щодо реалізації стратегій ПЕРЕХОДУ ДО КРЕАТИВНОЇ ТА ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ

Креативна економіка

Здобуття та утримання конкурентних переваг країн на міжнародних ринках високотехнологічної продукції, сучасних послуг тощо неможливо без поєднання переваг **креативної економіки та креативних індустрій з:**

- *інтелектуальним контекстом,*
- *новаторством*
- *та відповідною політикою підтримки* інноваційного, постіндустріального типу економічного зростання

ПОВТОРЕННЯ ТЕМИ 2 (ПИТАННЯ ЩОДО КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ)

Класифікація креативних індустрій за основними теоретичними підходами¶

Еволюційна модель Р.Буа, Л.Лазаретті	Модель інтелектуальної власності WIPO	Модель концентричних кіл KEA-European Affairs	Модель концентричних кіл Д.Джейкобс¶	Модель символічної цінності UNCTAD¶
1. → Традиційні креативні індустрії	1. Ключові індустрії інтелектуального права	1. Ключові креативні види мистецтва	1. Мистецтво¶	1. Спадщина¶
Видавництво, кіно, відео та постановчі види мистецтва, архітектурні та інженерні послуги	Реклама, колекціонування, фільми та відео, музика, постановчі види мистецтва, видавництво, програмне забезпечення, телебачення та радіо, візуальне та графічне мистецтво	Література, музика, постановчі види мистецтва, зображувальне мистецтво	Літературне та мистецьке творення, фотографія, бібліотеки, архіви, музеї та інші культурні види діяльності	Традиційні ремесла, фестивалі святкування, експозиції, археологічні пам'ятки, музеї, бібліотеки, бібліофілія
2. → Нетрадиційні креативні індустрії	2. Залежні індустрії інтелектуального права	2. Інші ключові культурні індустрії	2. Медіа та розваги	2. Мистецтво
Дослідження та розробки; програмне забезпечення та комп'ютерні послуги	Чисті матеріали для запису, споживча електроніка, музичні інструменти, бумпагі, фотографічне обладнання	Фільми, музеї та бібліотеки	Кіно, відео, радіо, телевиробництво та дистрибуція, діяльність в сфері створення новин, видавництво книг, журналів, газет	Малювання, скульптура, фотографія, антикваріат, жива музика, театр, опера, цирк, експозиції тварин
	3. Частково індустрії інтелектуального права	3. Ширші культурні індустрії	3. Креативні бізнес-послуги¶	3. → Медіа¶
	Архітектура, одяг, взуття, дизайн, мода, домашні прилади, іграшки	Послуги, пов'язані з історичною спадщиною; видавництво; звукозапис; телебачення та радіо; відео та комп'ютерні ігри	Архітектурна та інженерна діяльність; реклама, дизайн інтер'єру та в сфері моди	Книги, преса, та інші публікованої продукції; аудіовізуальне виробництво та трансляції
		4. Пов'язані індустрії	4. Послуги, засновані на знаннях	4. Функціональна творчість
		Реклама, архітектура, дизайн, мода	Видавництво програмного забезпечення, дослідження в сфері гуманітарних та технічних наук, маркетингові дослідження, управлінський консалтинг	Інтер'єрний, графічний, модний, ювелірний та інший дизайн; архітектурні, рекламні, культурно-розважальні, креативно-дослідницькі, електронні та інші пов'язані послуги

ОСНОВНІ ОЗНАКИ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ:

- *безперервний інноваційний розвиток, суттєва роль людського капіталу* в інноваційному розвитку країни
- **інвестиції в нові товари, послуги, технології, розвиток людини**
- велика частка наукомісткої продукції у ВВП
- конкуренція на основі інновацій
- **спеціалізація та кооперація** у сфері інноваційної діяльності господарюючих суб'єктів
- захист об'єктів інтелектуальної власності

Також не останню роль у стимулюванні креативної економіки відіграють **бізнес-екосистеми як новий тренд** розвитку та масштабування бізнесу.

- ***Це об'єднання бізнесів, що мають спільну мету, разом створюють більше цінності, ніж окремо, а люди в такій системі мотивовані ефективно працювати***

Необхідною умовою розвитку креативної економіки є належне правове регулювання інтелектуальної власності (ІР), зокрема в сфері креативних індустрій

- Охорона інтелектуальної власності **сприяє використанню та подальшому розвитку творчих талантів та творчих досягнень**, підтримує та зберігає національний потенціал у сфері інтелектуальної діяльності та **сприяє залученню інвестицій**.
- Про важливість належного розвитку інтелектуальної власності свідчать **результати опитування компаній сфери креативних індустрій**, яке провів уряд Великобританії (2019): **71% респондентів використовують захист прав інтелектуальної власності (ЗПВ) для технологій, дизайну та інших видів креативної продукції**.
- **Найпоширенішою формою ЗПВ є угоди про нерозголошення та конфіденційність (43%)**

В ЄС, незважаючи на спільність підходів щодо розбудови циркулярної економіки (**circular economy package**), **кожна країна має національні особливості** реалізації даної концепції

- **Німеччина**, спираючись на розвинену індустріальну економіку, сформувала основу циркулярної економіки *через процесні задачі доступності матеріалів*, через матеріальні потоки, в той час як:
- **Нідерланди** - *через інновації матеріальних ресурсів та бізнес-моделей*
- **Фінляндія** першою в світі розробила *національну дорожню карту для переходу* до циркулярної економіки.

Важливим також є відмінності в рівнях функціонування циркулярної економіки. Так, великі країни ЄС (Німеччина, Франція), як правило, *мають більш високі показники 1)кількості інвестицій, 2)патентів і 3)робочих місць в циркулярних секторах економіки*, що дозволяє їм займати лідируючі позиції при оцінках розвитку циркулярної економіки

Серед програм фінансування інноваційних проектів у ЄС є чимало **циркулярних проектів, які забезпечують їм великі обсяги фінансування**

- Одним із найбільших інвесторів у програми циркулярної економіки є **Європейський інвестиційний банк (ЄІБ)**.

В рамках “**InnovFin-EU Finance for Innovators**” проводиться фінансування проектів з високим рівнем ризику за умови наявності в циркулярному проекті технологічних інновацій

- Крановий приклад: **ФІНЛЯНДІЯ** активно спрямовує кошти в циркулярну економіку, хоча окремого фонду за цим напрямком немає

У програмах, реалізованих в останні роки, таких як **BioNets і CleanWeb**, **близько половини заявлених проектів стосувалися теми циркулярної економіки**

ФІНЛЯНДІЯ: фінансування еко-інновацій

14

► **Центр розвитку технологій «ТЕКЕС»** (Teknologian Keskus) регулярно виділяє мільони євро на **фінансування інноваційних проектів, пов'язаних з циркулярною економікою**.

Центр виділяє до 40 % коштів, решта вкладає сама організація, яка подає проект. Перевага надається проектам, в яких задіяні різні дослідницькі центри і лабораторії, що дозволяє стимулювати міждисциплінарність досліджень

► Іншою важливою ланкою **фінансування циркулярних проектів** виступає **національний інноваційний фонд «SITRA»**, головним завданням якого є сприяння переходу до вуглецево-нейтральної економіки

З молодими *циркулярними компаніями* «SITRA» працює як звичайний венчурний фонд – вкладає в них кошти в обмін на певний відсоток їх акцій.

Крім цього Фонд **часто «страхує» нову розробку ще до утворення компанії**, коли фахівці роблять аналіз ринкового потенціалу продукту, залучають експертів з промисловості, допомагають знайти оптимальні шляхи виходу на ринок. «SITRA» фінансує розробку бізнес-плану, представляє його приватним інвесторам, які «підхоплять» молоду компанію

3.3. Імператив низьковуглецевості в політиці країн ЄС щодо Зеленого курсу (Green Deal)

- Відповідно до **Лісабонського договору*** (Договору про реформування ЄС), енергетика вперше була введена в законодавчу базу ЄС
- Її було визначено як тему спільної компетенції **між країнами-членами та ЄС в цілому**.
- **Європейська комісія запропонувала заходи**, що підтримують:
1) підвищення безпеки постачання; 2) функціонування енергетичного ринку; 3) сприяння енергоефективності та 4) сприяння розвитку відновлювальних джерел енергії, а також 5) взаємозв'язки енергетичних мереж.
- При цьому питання визначення енергетичного балансу **є компетенцією національних органів влади**

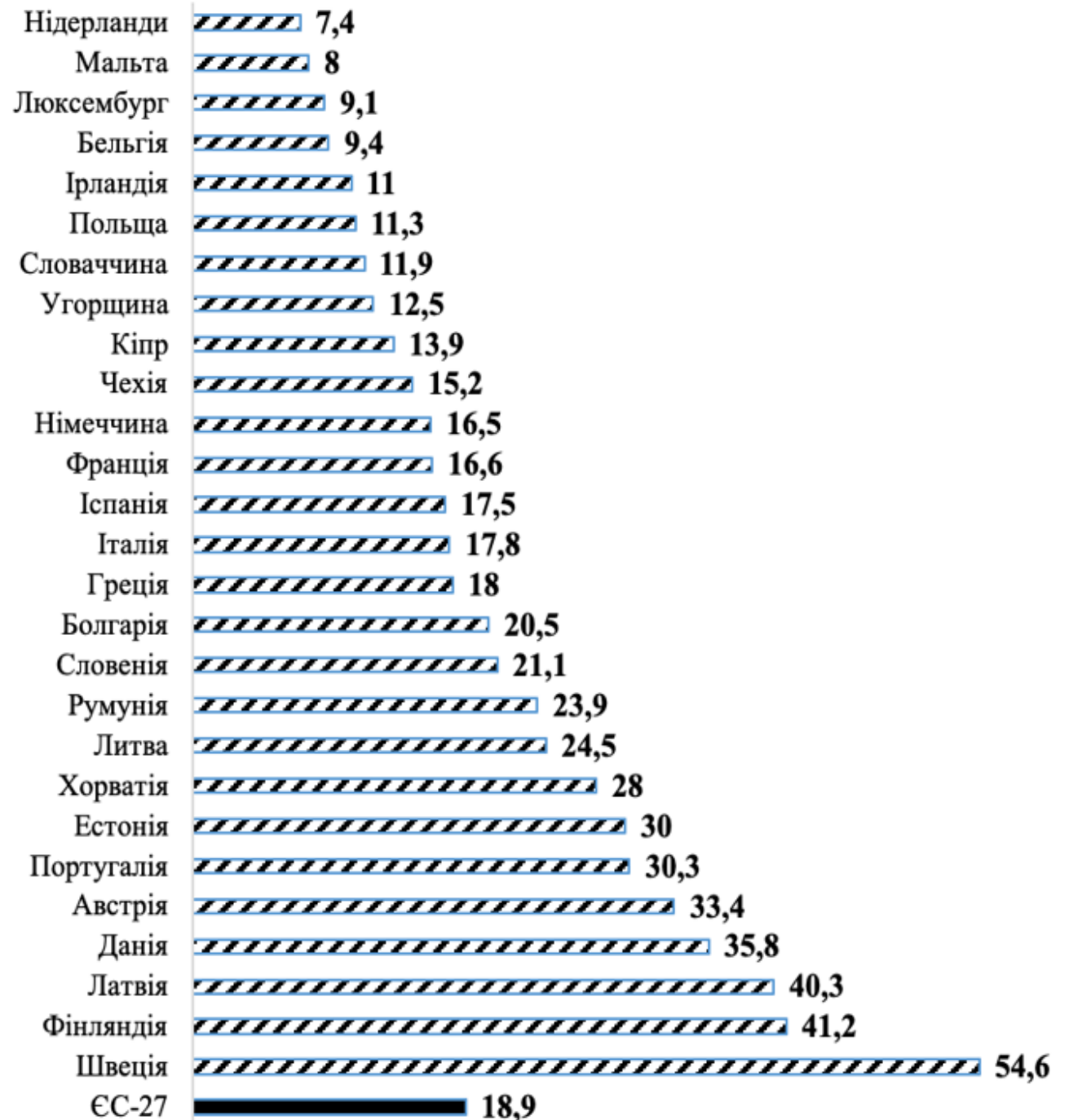
Залежність від викопного палива досі залишається однією з найбільш актуальних економічних та геополітичних проблем ЄС

Загальне первинне постачання енергії ЄС-28 у 2018р., тис. т:



**Частка ВДЕ
у загальному
кінцевому
енергоспоживанні
за рядом
європейських
країн
залишається
занизькою**

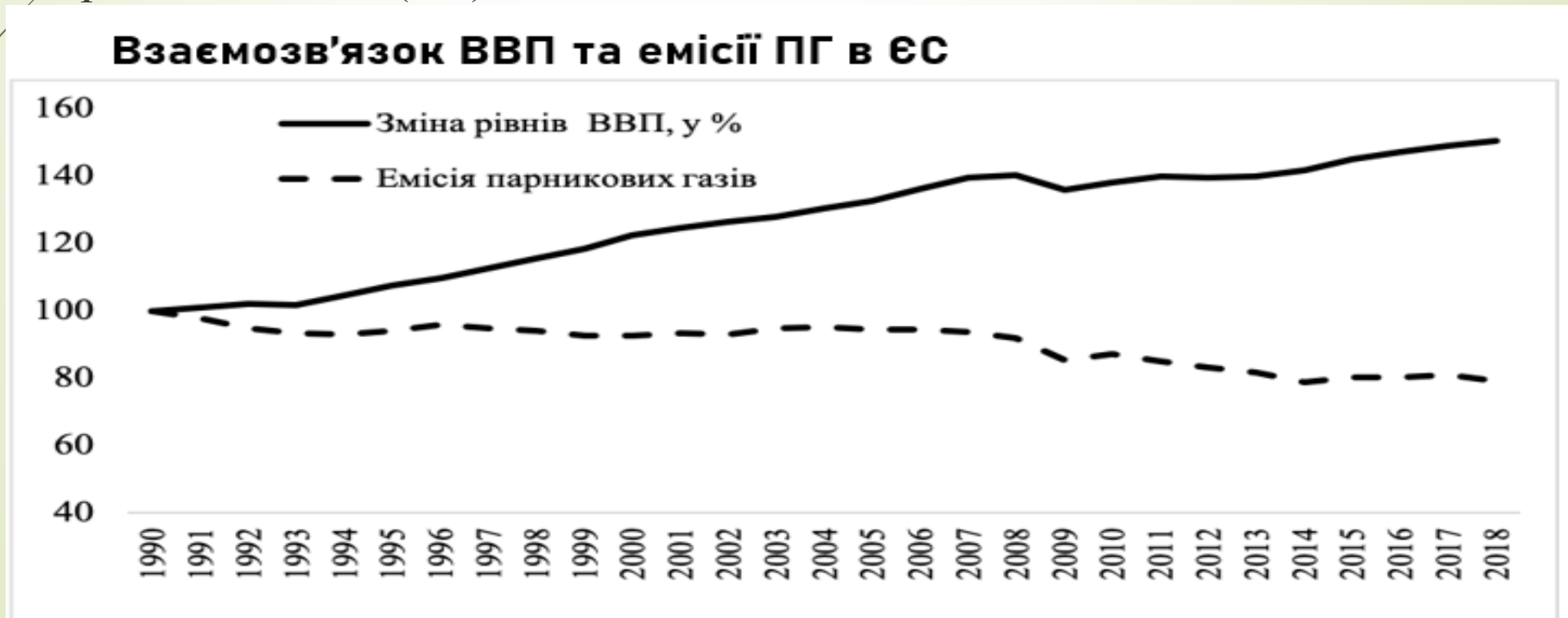
**Рис: Частка ВДЕ в
загальному кінцевому
енергоспоживанні
країн ЄС-27 у 2018р., %**



При цьому деяким країнам ЄС вдалося значно знизити рівень вуглецеємності ВВП* – завдяки 1) переходу від енергоємного виробництва з низькою доданою вартістю до високотехнологічного, 2) впровадженню «чистих» технологій та заходів з енергозбереження як на державному рівні, так і на рівні окремих економічних одиниць, 3) завдяки також інтенсивному розвитку ВДЕ

**Вуглецеємність ВВП* = обсяг викидів CO_2 / ВВП

- Результати такої «зеленої» політики: послаблення взаємозв'язку емісії парникових газів (ПГ) та ВВП:



Головні виклики, які сьогодні стоять на заваді швидкої та «безболісної» реалізації угоди Green Deal щодо низьковуглецевості:

- **1. Економічний спад в результаті пандемії.** Є занепокоєння, що країни поставлять під загрозу ціль ЄС (зниження рівня викидів CO₂) та в першу чергу розвиватимуть свої економіки, нехтуючи «зеленими» цілями
- **2. Різні національні економічні інтереси.** Успіх ЄС у реалізації цілей Угоди буде залежати від колективних зусиль країн-членів та досягнення консенсусу щодо кліматичної політики між політиками «старих» країн-членів ЄС та політиками країн Східної Європи. Наприклад, Польщі необхідно буде «пожертвувати» стабільністю своєї енергетичної безпеки, закривши вугільні шахти

Уповноважений уряду Польщі з питань стратегічної енергетичної інфраструктури П. Наїмський, в одному зі своїх інтерв'ю підкреслив: «Ми поділяємо стратегічні цілі ЄС і не боремося проти кліматичної політики. Так, країна може покладатися на 80% на вугілля, але ми вже перебуваємо у перехідному періоді. Однак, ми залишаємо за собою право мати останнє слово з питань енергетичного сектору зважаючи на питання енергетичної безпеки».

- **3. Глобальний підхід.** Подальший поступ в екологічній політиці завдячуватиме **Європейській зеленій угоді (European Green Deal)**, але виявиться слабо ефективним, якщо цим напрямком не будуть рухатися інші країни світу
- **4. Фінансування.** Для досягнення описаних вище цілей необхідно мати відповідні засоби. На реалізацію Угоди на період 2021-2030рр. **Єврокомісія пропонує мобілізувати €1 трлн.** Очевидно, що викликом є рівномірний розподіл фінансування між країнами-членами. Для вирішення цієї проблеми було запропоновано Механізм справедливого переходу (***Just Transition Mechanism***). Щоб забезпечити кошти в рамках Механізму, **наприклад регіони, що залежать від вугілля**, повинні підготувати «плани територіального справедливого переходу» на період до 2030р.
- **5. Воєнні дії в Україні.** Всеохоплююча та зростаюча за обсягами допомога Україні збільшує видатки країн ЄС, переформатовує напрями витрат бюджетів країн-членів та різного роду фондів. Великі непередбачувані витрати зменшують потенційний обсяг фінансування зелених ініціатив

3.4. СФЕРИ РЕАЛІЗАЦІІ ЗЕЛЕНОГО БІЗНЕСУ В КРАЇНАХ ЄС

Екологічна трансформація не є легким завданням, і багато країн уже борються з проблемами, які, **незважаючи на впровадження зелених рішень в одній сфері ринку, породжують проблеми в інших**

- Прикладом для країн ЄС може бути Норвегія (не є членом ЄС), де спостерігається динамічне зростання продажів ЕЛЕКТРОКАРІВ. Понад 54% усіх автомобілів, проданих у 2020 році, не мали двигуна внутрішнього згоряння, але **дуже висока вартість ремонту цих автомобілів є проблемою, яка обмежує інтерес до їх ремонту**. В результаті **кількість списаних електромобілів**, які після ремонту могли би бути придатні для подальшого використання, **зростає в геометричній прогресії**.

Подібна проблема незабаром виникне з ФОТОЕЛЕКТРИЧНИМИ ПАНЕЛЯМИ, які, враховуючи зростаючий інтерес до цього методу виробництва електроенергії, **також будуть джерелом дуже небезпечних відходів**.

Водночас: **ідеологія «зеленого» бізнесу** добре вписується в потребу покращення стану довкілля, забезпечуючи одночасно економічний розвиток

Стимулювання розвитку **зелених галузей для розвитку зеленого бізнесу:**

1) формування зелених **кластерів***; 2) зелена енергетика; 3) екологічна модернізація транспорту; 4) виробництво органічної продукції тощо

Яка країна є
«першим
регіоном»
ЄС з
інновацій?
(див. тема 2)

Прикладом реалізації регіонального зеленого кластеру в Європі є “Green Tech Cluster”, що розташований в “Green Tech Valley” («Долина зелених технологій») поблизу столиці Штирії – Граца (Австрія). В рамках кластеру близько 200 компаній та науково-дослідних установ сьогодні працюють над чистими й зеленими технологіями майбутнього. Загалом в проекті “Green Tech Valley” здіяно більше 20 000 компаній у сфері екологічних та енергетичних технологій. З частотою НДКР 4,8% Штирія є другим регіоном в Європі з інновацій.

Іншим успішним прикладом є кластер “Green Net Finland”, який об'єднує досвід та ресурси фінських компаній, що займаються зеленими технологіями, наукові й освітні установи та органи державної влади. З 2001 р. “Green Net Finland” реалізувала більше 50 проектів в галузі розвитку на національному та міжнародному рівнях. Метою проекту є створення проектів розвитку, спрямованих на економію енергії та ресурсів, формування ефективного низьковуглецевого міського середовища, а саме SMART-міст, просування фінських інновацій та «зелених» технологій, забезпечення зростання місцевого бізнесу

Плани розвитку «зеленої» енергетики, просування енергозбереження та розвиток місцевих проектів використання відновлюваних джерел енергії (ВДЕ)

- Ще у 2010 р. в Німеччині була затверджена Енергетична концепція, яка закріпила за «зеленою» енергетикою основну роль.

Дія концепції охоплює період до 2050 р. Елементами концепції є 1) розвиток відновлюваних джерел енергії, 2) будівництво електромереж та розширення потужностей накопичувачів енергії, 3) підвищення енергоефективності; жорстка економія енергії, наприклад економія шляхом ізоляції будівель, 4) розроблення конкурентних за ціною та якістю технологій

- **Впровадження «зелених» технологій в енергетику** супроводжується активною пропагандистською діяльністю.

Заняття з альтернативної енергетики організовані дуже широко, а саме в дитячих садках, школах та університетах. Тема відновлюваної енергетики посідає важливе місце в телевізійних передачах, публічних політичних дискусіях тощо.

Важливим напрямом розвитку «зеленої» економіки в країнах ЄС є **екологічна модернізація транспорту.**

Транспорт повинен використовувати менше енергоресурсів задля зменшення негативного впливу на навколишнє середовище.

Найбільший обсяг продажів альтернативного транспорту спостерігається в **Німеччині, Франції, Нідерландах, серед країн не-членів ЄС: в Норвегії та Великобританії.**

Норвегія вибрала фіскальне стимулювання як метод підтримки екотранспорту. Електрокари в Норвегії звільнені від високих транспортних податків, які сягають 50% вартості авто. Щорічний дорожній збір для них знижений в сім разів (50 євро проти 350 євро). Крім того, місцеві власники електромашин можуть безкоштовно їздити платними дорогами й паркувати свої транспортні засоби на муніципальних парковках, а також вони мають право їздити смугами для громадського транспорту.

Розвитку «зеленої» економіки в країнах ЄС сприяє виробництво органічної продукції.

Державне регулювання сфери органічної продукції здійснюється за допомогою Директив, **визначають загальні межі та принципи**

1) органічного сільського господарства, 2) вимоги до виробництва сільськогосподарської продукції, її перероблення й виготовлення харчових продуктів, 3) ознаки й маркування органічної продукції, **а також відкривають ринок органічної продукції для імпорту з «третіх країн»**

Середній показник використання земель в органічному виробництві в країнах ЄС сягнув близько 4%, в Австрії та Італії – 8%. У Швеції, яка є європейським лідером у зазначеній сфері, він становить майже 12%, а у Швейцарії – понад 10%. Висока мотивація визначає готовність частини споживачів платити додатково (10–50% звичайної ціни) за органічні продукти харчування, а попит на них у світі швидко зростає.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

- Охарактеризуйте розмір ефективних ставок екологічного оподаткування (на національних і міжнародних теренах)
- В чому полягають стратегічні орієнтири переходу країн ЄС до моделей креативної економіки та циркулярної економіки? (використовуючи текст Підручника та Інтернет-ресурси)
- Низьковуглецевість як завдання розвитку зеленої економіки. Чи досяжна вона в умовах економічної кризи?
- Індивідуальні завдання («Основні риси ринкової (ідеалістичної) моделі зеленої економіки ...(назва країни ЄС)»)